

Джерело: Письменний В.В. Практичні аспекти функціонування інституту державних запозичень в Україні // Методологічні проблеми фінансової теорії та практики: збірн. наук. праць. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – С. 97–100.

Письменний Віталій Валерійович, доцент кафедри фінансів, к.е.н., доцент

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНІ

Державні фінанси вже давно апробувала цілий спектр інструментів фінансування суспільних потреб, серед яких чільне місце займають позикові ресурси. Використовуючи їх, уряд спрямовує грошові потоки у ті сфери фінансової системи чи галузі господарства, які потребують цього найбільше. Разом з тим державні запозичення впливають на стан грошового обігу, ринок капіталу, виробництво та зайнятість, що дає змогу розвивати економічні перетворення. Позаяк ринковий спосіб господарювання передбачає відповідальність за раціональне і цільове використання взятих у борг коштів.

За своєю сутністю урядові запозичення являють собою ніщо інше як витрачання коштів майбутніх поколінь. Відтак до них потрібно відноситися дуже обачно з тим, аби не зашкодити першоосновам побудови в Україні ринкової моделі економічного розвитку. Залучення позикових ресурсів та їх використання не за капітальним призначенням, а на поточне «споживання» може підірвати економічні основи життя держави. З метою недопущення порушення даного імперативного правила необхідно провести аналіз практичних аспектів функціонування інституту державних запозичень (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяг державних запозичень, витрати на погашення та обслуговування державного боргу України за 2011–2013 рр.*

(млн. грн.)

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Державні запозичення	80654,6	109799,0	160875,8
Державні внутрішні запозичення	53403,7	66832,4	108979,7
Державні зовнішні запозичення	27250,9	42966,6	51896,1
Погашення державного боргу	-45627,5	-68082,7	-79837,0
Погашення державного внутрішнього боргу	-32081,4	-37950,3	-41870,6
Погашення державного зовнішнього боргу	-13546,1	-30132,4	-37966,4
Обслуговування державного боргу	23134,4	24196,6	31677,1

** Побудовано на основі даних Державної казначейської служби України.*

Практика залучення позикових ресурсів в Україні демонструє їх зби-

льшення з 80654,6 млн. грн. у 2011 р. до 160875,8 млн. грн. в 2013 р. При-

чому в структурі державного внутрішнього боргу високу питому вагу займала заборгованість перед юридичними особами, а державного зовнішнього боргу – за позиками, наданими міжнародними фінансовими організаціями. Ця тенденція має насторожити, оскільки характеризує зниження можливості економіки щодо продуктивного функціонування. Тим більше, що динаміка урядових запозичень була асиметричною до нарощування темпів економічного розвитку, які дещо уповільнилися.

Одним з показників, що характеризує вплив інституту державних запозичень на зростання економіки, є баланс позикових ресурсів і витрат на обслуговування та погашення державного боргу [1, с. 340]. Незважаючи на те, що в нашій державі такі витрати поки що не перевищують обсяг урядових запозичень, їх співвідношення залишається досить високим. Зокрема, в 2013 р. витрати на виконання боргових зобов'язань становили 111514,1 млн. грн., тоді як сума позикових ресурсів дорівнювала 160875,8 млн. грн. (відповідно у 2011 р. – 68761,9 млн. грн. і 92279,3 млн. грн., в 2012 р. – 92279,3 млн. грн. та 109799,0 млн. грн.).

Надмірне відволікання коштів на погашення й обслуговування державного боргу аж ніяк не сприяє побудові ринкової моделі економічного розвитку і потребує перегляду системи фінансово-кредитних відносин. Адже за останні роки зі взятих державою позик на це витрачалось понад 80%, що є непрямою ознакою неефективності функціонування ін-

ституту державних запозичень. В зарубіжних країнах, навіть тих, де спостерігається надмірне боргове навантаження на економіку, про ефективність залучення позикових ресурсів говорять у разі їх позитивного прояву на базові макроекономічні індикатори, як-от вартість виробленого ВВП.

Загалом же ВВП є тим показником, що характеризує кінцевий результат виробничої діяльності економічних одиниць-резидентів у сфері матеріального та нематеріального виробництва. Він відображає ринкову вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених за рік у всіх галузях економіки для споживання, експорту та накопичення, незалежно від національної приналежності використаних факторів виробництва. Не дивлячись на збільшення за досліджуваний період його обсягу на 138331,0 млн. грн., відносний показник склав 10,5%. При тому, що темп зростання урядових запозичень виріс удвічі.

На прагматичному рівні збереження високої динаміки ВВП дає змогу уряду відмовитися від використання дефіцитних інструментів фінансування [2, с. 76], зокрема здійснення державних внутрішніх і зовнішніх запозичень. Позаяк фінансово-кредитні відносини, що виникають при цьому, закономірно призводять до нагромадження державного боргу, витрат на його погашення та обслуговування. Якщо в 2013 р. питома вага державних запозичень у ВВП становила 11,1%, то в порівнянні з 2012 р. зросла на 3,3 в.п., натомість витрати на погашення державного боргу дорів-

нювали 5,5% ВВП, а витрати на його обслуговування – 2,2% ВВП.

Активне функціонування інституту державних запозичень може бути виправдане лише у разі вкладення в економічну діяльність держави. Відтак основні зусилля уряд повинен концентрувати на стабілізацію економіки, створення прозорого ринкового середовища та впровадження наукомістких технологій. В узагальненому вигляді пріоритетними галузями, яким сьогодні в Україні надається позачергова підтримка за рахунок позикових ресурсів, є енергетика, сільське господарство і дорожнє господарство. Саме вони визначають її економічний поступ в європейське співтовариство, поліпшуючи зовнішньоекономічний імідж.

Зокрема, в 2013 р. на реалізацію інвестиційно-інноваційних програм урядом було залучено 2367,4 млн. грн., з яких: 918,8 млн. грн. – на реконструкцію гідроелектростанцій ПАТ «Укргідроенерго», будівництво ПЛ 750 кВ Рівненської АЕС та підвищення надійності постачання електроенергії в Україні; 6,4 млн. грн. – на надання кредитів фермерським господарствам; 2661,5 млн. грн. – на розвиток автомагістралей і реформування дорожнього сектору. Будучи важливим засобом підтримки економічних основ життя держави, урядові запозичення важко співставити з бюджетними асигнуваннями.

Загалом же, поряд із традиційними формами фінансування видатків бюджету, залучення в економіку внутрішніх і зовнішніх позик, має ряд суттєвих переваг. З одного боку, це

дає змогу ефективно використовувати тимчасово вільні кошти, вкладаючи їх у важливі напрями реалізації економічної політики держави. З іншого боку, на відміну від практики «проїдання», кредитування сприяє наближенню фінансових ресурсів до безпосереднього споживача, забезпечуючи раціональне використання. Зважаючи на відносну дешевизну і надійність даного інструмента, він потребує подальшого поширення.

Утім перешкоджає функціонуванню інституту державних запозичень в Україні використання позикових ресурсів не на капіталомісткі проекти, а на рефінансування державного боргу. Це найбільша вада вітчизняної системи фінансово-кредитних відносин. Нераціональне розпорядження урядовими запозиченнями призводить до збільшення бюджетного дефіциту, підвищує залежність державних фінансів від надходжень, не пов'язаних з економічною діяльністю [1, с. 342]. Таким чином, виникає «замкнуте коло», за якого позикові ресурси беруться не для забезпечення сталого розвитку, а з метою виживання в умовах обмеженості бюджетних коштів.

За прикладом зарубіжного досвіду для нашої держави імперативним має стати правило, згідно з яким капітальні видатки повинні фінансуватися за рахунок урядових запозичень, що сприятиме накопиченню капіталу із довгостроковими економічними вигодами [3]. При цьому природне зростання державного боргу не має перетнути законодавчо встановлених меж ВВП. Це означатиме,

що уряд справляється зі сучасними викликами ринкової моделі економічного розвитку, а система фінансово-кредитних відносин функціонує ефективно: позикові ресурси приносять дохід і ще неодноразово зможуть влитися у фінансову систему.

Більше того, держава (як суб'єкт позикових відносин) на першому плані аж ніяк не ставить перед собою меркантильну мету – отримати фінансову вигоду від використання кредитів. Головним чином взяті у борг кошти повинні спрямовуватися на розв'язання стратегічних завдань уряду, що мають надважливе господарське значення. Зокрема, за рахунок внутрішніх і зовнішніх державних запозичень необхідно кредитувати фермерські господарства, реалізовувати інвестиційні проекти на промислових підприємствах, здійснювати

структурну реформу дорожнього сектору, надавати пільгові кредити на будівництво соціального житла тощо.

Сьогодні в Україні важливо сформувати привабливе економічне середовище з тим, аби різні галузі господарства були відкриті для потоків капіталу резидентів і з-за кордону. Лише в такому разі урядові запозичення матимуть сенс, забезпечуючи зростання економічної активності, обсягу виробленого ВВП, сукупного попиту, рівня зайнятості й, відповідним чином, нарощування дохідної бази державного бюджету. На прагматичному рівні це яскраво ілюструє функціонування інституту державних запозичень в умовах ринкової моделі економічного розвитку, яку будує уряд в контексті європейського співробітництва.

Література:

1. Могилко Л.В. Аналіз ефективності здійснення внутрішніх та зовнішніх облігаційних запозичень України / Л.В. Могилко // Економічний форум. – 2013. – № 1. – С. 336–344.
2. Башко В.Й. Державні запозичення в Україні: оцінка потреб і пропозицій щодо структури / В.Й. Башко // Економіка і прогнозування. – 2007. – № 2. – С. 75–87.
3. Economics of Government Borrowing [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tutor2u.net/blog/files/Revision_Government_Borrowing.pdf.